dnevnice, očajanja zarobljenika modernog grada kome su rešetke postale nebo, a pitanje bega se odlaže i potiskuje. Pesništvo Sudarskog uspostavlja komunikaciju kao lanac malenih teskoba koji samotnik dodaje samotniku, katkad sa kažiprstom na usnama.

Put njegove poezije od prve rukoveti »Reči koje čine moj sprovod« (Irig, 1972.) još potopljene u lirsko ja, kroz drugu zbirku »Vazduh suv u ustima« (Novi Sad, 1974.), ponegde brankovski ugođene strune i podstaknute iskustvom moderne francuske poezije dvadesetih godina, prevodi se u najnovijoj knjizi na jezik zebnje i čekanja i zagorčuje začinom crnog humora. Ova boja poetskog iskaza zapravo je nadoknada za ravnodušnost sveta, jedino oružje pesničkog subjekta:

Pre nego što ispališ
Poslednji metak
Pažljivo se zagledaj u cev
Polako povlači obarač
Videćeš ogromnu prazninu

(Uputstvo)

Sažimanje i jednostavnost čini se kao »povratak malim stvarima« i situacijama čije se reči kao reči brzojava bore protiv sentimentalnosti i ukrašavanja. Pesnička sredstva su tada štedljiva, izraz kolokvijalan. Naracija ima pred sobom svakodnevni prizor s izoštrenom poentom koja apoetičnu sliku diže u simboličku ravan:

Danas sam prolazio kroz tvoj gradić
Setio sam se tvoje pogibije
Motorom si udarila u tablu izvan grada
Posle tvoje sahrane
Tablu su popravili
Vratili na staro mesto
Na njoj još uvek piše
S R E Ć A N P U T!

(Tabla)

Đorđe Sudarski Red otkriva jednu posebnu draž faktografskog izvan klišea, ali vazda igrajući na ivici beznačajnosti. U njegovoj pesmi nema nikada egzaltacije. Stanja i prizori se »opisuju«, posmatraju, ređe izražavaju. Oni poseduju nekakvo lažno spokojstvo poetske mrtve prirode preslikane trpkim rečima, neupadljivu topografiju gradskog lavirinta, mapu sastanaka i rastanaka, čitavu nisku stvari i osećanja popisanih u ambijentu čekaonica, soba, trgova, kupea, jedan priručni »red vožnje pesnikove duše« emotivnu ispražnjenost, »metafizičku šupljinu«, ali bez ijednog daha spekulacije ili konstrukcije. Beznačajnost se čini atributom ništavila u poeziji Sudarskog, anegdotsko se u njegovom rukovanju pesničkim sredstvima pretvara u gnomsko.

Ako su prve dve zbirke posedovale izvesnu krhkost poetske strukture zbog lirskog izliva, telegrafska jezgrovitost knjige »Polonia-exspress« nosi u osnovnim tonovima disonancu, samo na trenutke prigušenu melanholijom.

Sudarskog ne interesuje sudbina pesnika i opstanak poezije u pesmi. Nikada se njegova pesma ne pita o sebi samoj, svome jeziku, obnavljanju svojih metafora, simboličnoj slici uopšte, nikada opominje hijata između reči, doživljaja i izraza. Njega ne zaokuplja, niti se pašti da nađe onu ponornicu koja poeziju vezuje za mit i nacionalno nasleđe. Dabome da se bez ovih osobina ne može postići duboka sugestija niti izvesti pokušaj »imenovanja neizrecivog«. Jedino metafizičko pitanje koja ova poezija uprošćeno postavlja jeste: kako sakriti čoveka.

Poezija Đorđa Sudarskog Reda, za razliku od nekih izvikanih pesnika novosadske estrade, ima svoj autentičan glas i hrabrost da ne liči ni na koga.

Slobodan Sv. Miletić

HRONIKA

dr žarko papić

REVOLUCIJA I INTELIGENCIJA

Revolucija je stalni proces koji u nas ima svoj kontinuitet i mislim da se ne bi smela svoditi na svoju najznačajniju etapu, etapu osvajanja vlasti. Govoreći krajnje pojednostavljeno revolucija pre rata bila je širenje socijalističke svesti, na toj bazi okupljanje socijalističkih snaga, dakle, spremanje za najvažniji momenat, za etapu uzimanja vlasti. Imala je, zatim, svoj oružani deo uzimanja vlasti kroz narodnooslobodilačku borbu. A ovo što mislim da je najznačajnije u celokupnom periodu posle rata, ona ima svoj kontinuitet i taj kontinuitet revolucije u nas vidim u izgradnji samoupravnog društva. Mislim da je revolucija jedino tako i moguća. Naime, ona je moguća samo ako je stalna, i ako je stalna promena realnih društvenih odnosa, i u tom smislu uz onu prethodnu ogradu o relativnom pojednostavljenom posmatranju, mislim da se socijalizam kao prelazni period iz klasnog u besklasno društvo može tretirati kao period stalnog kontinuiteta revolucije.

Izgradnja samoupravljanja danas u nas, ušla je u veoma značajnu fazu. Dakle, jako pojednostavljajući, može se reći da je samoupravljanje u periodu do početka sedamdesetih godina, do perioda amandmana i ustava, da se razvijalo i gradilo stalno između dve alternative. Prosto rečeno, između građanske, sa jedne, i birokratske sa druge. Dakle, samoupravljanje je stalno prolazilo između te dve soile i haribde, sa povremenim idejnim i političkim nastupanjima određenih tendencija iz tih pravaca. I cela naša novija politička istorija upravo se sadrži u tome — povlačenju samoupravljanja između te dve u svetu realno postojeće alternative. U tom periodu samoupravljanje se razvijalo tamo gde i jeste najvažnije, u sferi proizvodnje, materijalne proizvodnje. Međutim, neke sfere ostale su u osnovi na starim odnosima, na nasleđenim odnosima, i rekao bih, skoro nedirnute. A to je sfera kulture, nauke, obrazovanja. Dakle, radi se o problemu inteligencije. Nesumnjivo je da su mnogi objektivni uslovi situaciju odredili upravo tako. Međutim, isto je tako nesumnjivo da se danas radi o sasvim drugačijoj situaciji. Prvo, radi se o očiglednoj neophodnosti celovitog građenja samoupravljanja, dakle, ne više parciljalnog samoupravljanja u određenim sferama, već samoupravljanja kao produkcionog odnosa u prvom smislu te reči.

I upravo zato mislim da je samoupravljanje danas moguće graditi samo kao ukupno, dakle, samo kao zahvatanje svih sfera društvenog života. I u tome rekao bih od sedamdesetih godina počinje jako uslovno govoreći njegova zrelija faza. I zato mislim da su danas posebno aktuelni problemi nauke i kulture i da je širenje revolucije i dakle širenje samoupravnih odnosa na te sfere od nešto izuzetnijeg značaja, kažem, dostignuti nivo samoupravljanja takav je da nije više moguće graditi samoupravljanje slobodno govoreći u proizvodnji, da je samoupravljanje, recimo, u obrazovanju, nauci i dalje. Istorija inteligencije je istorija podele rada na fizički i umni. Mislim da se može reći da je takva podela rada na fizički i umni rad, društvena ili materijalna osnova idealističkog pogleda na svet. Jer onoga momenta kada je neko mogao da planira i upravlja radom drugih, tog momenta su postojale realne mogućnosti da on počne tumačiti svet iz svoje glave, kako bi to rekao Marks. Inteligencija je bila i ostala socijalni nosilac idealizma, u ukupnoj ljudskoj istoriji. I mislim da stoji ocena da je idealizam i danas nešto što se stalno obnavlja, i rekao bih, nešto što dominira u nauci i kulturi.

Problemu inteligencije uglavnom se pristupalo u okviru idealističkog pogleda na svet. Pristupalo mu se kao problemu prirode intelektualne delatnosti. I budući da je znanje objektivno potrebno za funkcionisanje razvoja društva, a da je ono u prirodi intelektualne delatnosti, odatle su, kao idea-

listički izvođene teze o predestiniranoj progresivnosti inteligencije. Dakle, namera mi je da kažem da je inteligencija nosilac ideala i da je ona nosilac svog sopstvenog idealističkog tumačenja. Međutim, problem se nesumnjivo mora drugačije, materijalistički tumačiti, jer je problem u društvenim odnosima u funkciji znanja i upravljanja u društveno-ekonomskim odnosima. Govoreći sa sociološkog stanovišta mislim da stoji da inteligencija nije homogen društveni sloj. Ona je po pravilu isprepletena sa vladajućom klasom i kako je to Gramši rekao, ona je njen poslovođa. On je rekao, da smo svi mi intelektualci, ali samo neki imaju tu funkciju u društvenoj podeli rada. Potrebno je razlikovati inteligenciju od znanja i inteligenciju u njenom društvenom smislu od znanja. Najbanalnije govoreći Marks nije spadao u inteligenciju. Mislim da istoriju inteligencije karakteriše stalno i sve tešnje spajanje sa vladajućom klasom. Opet je to jednostavno tumačiti, u feudalizmu inteligencija je očigledno služila vladajućoj klasi, međutim u kapitalizmu već su te veze mnogo tešnje, razume se nema nikakvih subjektivnih razloga već sticanjem nivoa razvijenosti koje je kapitalizam ostvario, gde je funkcija znanja ukupnog reproduktivnog procesa bila znatno veća. Dakle kako ta funkcija znanja postaje veća u društvenoj reprodukciji, tako je i tešnja veza, inteligencije i vladajuće klase.

Upravo sledeći tu misao, mislim sa naučno-tehnološkog revolucijom u svim tim promenama koje ona donosi savremenom svetu, postoji i realna tendencija, da u okviru i kroz tehnokratske i etatističke odnose, inteligencija počne da dolazi na vlast. Objektivne osnove te tendencije su sve veći značaj znanja i upravljanja u proizvodnim procesima, zatim, monopol na znanje koje realno ima inteligencija koja se permanentno reprodukuje u okviru svojih proizvodnih izvora, i ono o čemu sam malopre govorio, dominacija odnosa upravljanja u ukupnim odnosima proizvodnje.

Mislim da se može govoriti o tendencijama da inteligencija dolazi na vlast, o tendenciji formiranja novog tipa eksploatatorskog društva. Pre svega, sve dosadašnje klas ne razlike reprodukuju se danas kao razlike u znanju i obrazovanju. Postoji dosta izražena tendencija da se svet deli na elitu stvaraoca i elitu znanja i slobodno reno, svetski geto izvršilaca. A na novim proizvodnim snagama naročito naše revolucije one mogu biti realna osnova, jedne takve nove, klasne podele konstituisanja novog sveta eksploatacije, i to je ona druga strana, ona strana protivna samoupravljanju. Jer, nesumnjivo da inteligencija na vlasti, da je tako nezovemo, može postojati samo u okviru do kraja izvedene podele na fizički i umni rad. A društveno-ekonomski okviri te podele mogu biti samo tehnokratski i etatistički odnosi. Dakle, odnosi upravljanja ljudima i upravljanja radom spolja. I sigurno da se ta tendencija objektivno suprotstavlja daljim snagama naučno tehnološke revolucije, jer objektivna potreba ,tih proizvodnih snaga spajanje fizičkog i umnog rada. I u tome je, nesumnjivo, perspektiva čovečanstva, na dugi rok, kako se to kaže. Ali ova tendencija o sve dominantnijem značaju inteligencije u okviru tih tehnoetatističkih odnosa, danas je realno vreme razvijenog sveta, rekao bih, veoma, veoma opasno. Ona je, dakle, nesumnjivo, istorijski ograničena, uzrokovajući niz protivurečnosti, ali realno je moguće da dođe do značajnijeg izražaja. I upravo je zbog svega ovoga, teza o vodećoj ulozi inteligencije, kontrarevolucionarna. Jer, kažem, inteligencija, kao vodeća snaga, njena vodeća uloga je vlast inteligencija, moguća je samo u do kraja izvedenim protivurečnostima, savremenog sveta osnovni cilj u do kraja izvedenoj podeli na fizički i umni rad, dakle, do kraja dehumanizovanom svetu, ili ako hoćete, u svetu najvećeg mogućeg otuđenja.

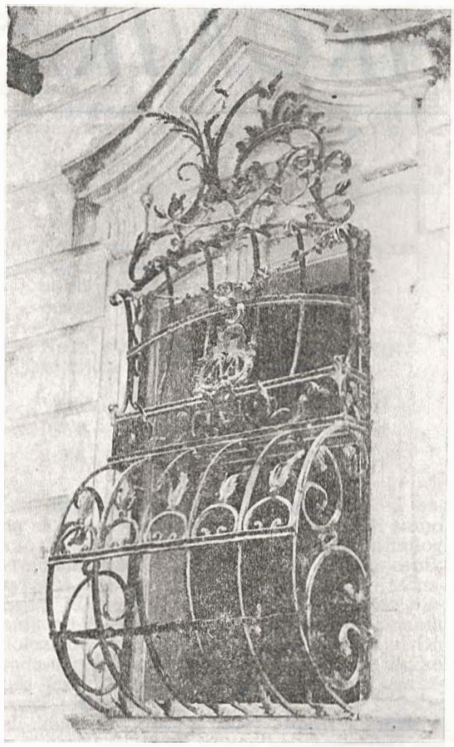

sremski karlovci — prozor od kovanog gvožđa na građanskoj kući XVIII veka

To je svet, gde bi čovek bio otuđen od svoje umne dimenzije. Inače, kada se govori o progresivnosti inteligencije, mislim da je istorija puna argumenata za tezu da je inteligencija pre konzervativna nego progresivna.

Rekao sam već, da je samoupravljanje revolucionaran odgovor protivurečnostima današnjeg sveta. Samo, polazeći od proizvodnih snaga na naučno-tehnološkoj revoluciji na njih nam daje pozitivan socijalistički odgovor, odgovor traži u spajanju fizičkog i umnog rada i njihovih nosilaca. Dakle, odgovor traži u zameni upravljanja samoupravljanjem, pojednostavljeno govoreći. Stoga mislim da je odnos samoupravljanja prema inteligenciji jedino moguć kao revolucionarna transformacija inteligencije, dakle, njeno ukidanje kao društvenog sloja. Jer radi se o nužnosti širenja znanja, i njegovom društvenom totalitetu. I zato, mislim, da je ekspropiracija znanja ili ukidanja monopola znanja inteligencija jedan od najaktuelnijih i najvažnijih zadataka razvoja društveno-ekonomskih odnosa u samoupravljanju. Danas, je u nas nesumnjivo ukinut osnov za realizovanje monopola znanja, formalno pravno, posmatrano formalno pravnog upravljanja. Međutm, obzirom na realno stanje, na realno postojeće razlike u nivou obrazovanja mogućnostima da se participira za sve formalno-pravne u jednakim uslovima upravljanja, stalno probijaju te tendencije da se te realne razlike u nivou znanja artikulišu u društveno-ekonomskom smislu: ili kao tehnokratizam, ili kao etatizam ili zajedno. Dakle, bitno je menjati realnu situaciju ili prevazilaziti te razlike u nivou obrazovanja ili znanja, znači, povećavati i širiti znanje. I odatle i istorijski značaj, novog obrazovanja, nove nauke i nove kulture.

Rekao sam već da te sfere obrazovanja, nauke, kulture, ostale su skoro nedirnute našom socijalističkom revolucijom, i one ovakve kakve su danas ne odgovaraju suštini našeg društva, te je stoga potrebna njihova revolucionarna transformacija.

Objektivne tendencije unutar nauke vode razvoju potrebe ukidanja nauke kao take, nauke kao autonomnog, kao nečeg posebnog dakle, radi se o tendenciji razvoja nauke svugde, a ne samo o njenim izolovanom rezervoarima, i to nesumnjivo zahteva bitno bukvalno revoluconarne promene u konceptu organizacije društveno-ekonomskim odnosima nauke. I samo se u okviru tog novog kvaliteta može razrešiti taj problem spajanja nauke i prakse, ili zaostajanje nauke za praksom. I mi smo u dosta teškoj situaciji, dakle našu nauku, kada nam je dosta očigledno da nauka posebno društveno-ekonomske nauke zaostaju za praksom. Međutim, to je tačno, ali rešenje je moguće u samo jednom novom konceptu nauke. I samo je tako, mislim- moguće dobiti i nauku za samoupravno društvo.

Ja bih rekao nešto o univerzitetu. I on, razume se, na skoro isti način kao tradicionalna institucija za reprodukciju inteligencije mora biti revolucionarno transformisan. Univerzitet, slično nauci, počiva na feudalnim osnovama, ako bismo ušli u malo konkretniju analizu univerziteta u nas, mislim da postoje sve osnove za tvrdnju da naš univerzitet počiva na konceptu tzv. nemačnog državnog univerziteta, za razliku od takozvanog anglosaksonskog američkog univerziteta za industriju. A taj nemački državni univerzitet izrastao je na osnovama feudalne, crkvene organizacije obrazovanja. I rekao bih, da u osnovi, elementi takve prošlosti univerziteta a i takvih njegovih korena postoje i na današnjem univerzitetu. Tehnologija obrazovanja koja se po pravilu svodi na sistem predavanja udžbenika, ispita, zatim, monopolizacija znanja u vrlo čvrstoj i nigidnoj hijerarhijskoj strukturi, i odvojenost univerziteta od društva. Rekao bih da u ta tri elementa koja su najznačajnija za suštinu na našem univerzitetu leži njegova sličnost, ili konzervativnost, sa feudalnim poretkom. Na tim osnovnim elementima odnosa na univerzitetu razvijala se danas već ređa, teza o autonomiji univerziteta, koja upravo potvrđuje, treba politički da artikuliše i potvrdi ovaj zadnji aspekt odvojenost od društva, ja ću o toj tezi nešto kasnije govoriti. Ona se ne može ni na jedan način razumeti kao progresivna. I mislim da univerzitet sa takvim odnosima, mora, ako nam je stalo do materijalističkog tumačenja sveta, reprodukovati tu svoju suštinu, naime, on će uvek reprodukovati inteligenciju kao povlašćeni sloj. I opet jako pojednostavljeno govoreći mislim da sve analize socijalne strukture studenata na univerzitetu u svetu, pa i kod nas do skora, govore o samo reprodukciji inteligencije. Osnov za to su ekonomski odnosi tog obrazovanja i činjenica da se do obrazovanja može doći samo uz finansijsku potporu. Mi imamo stalno izražen taj problem potrebe uvođenja marksizma na univerzitet. Rekao bih da u osnovi leže ti nemarksistički odnosi na univerzitetu, i da oni zakonito reprodukuju demarksizaciju univerziteta. Te mi u relativno pravilnim vremenskim razmacima svakih desetak godina osetimo objektivno potrebu i vršimo jedan spoljašnji impuls političkog i svakog drugog angažovanja za marksizacijom univerziteta. Sigurno je da od najvećeg značaja za marksizam na univerzitetu boriti se i na taj način. Ali mislim da se marksizam u nastavi ne može obezbediti na postojećim odnosima univerziteta, moguće je dakle obezbediti, marksizam, u nastavi, mislim na dominaciju marksističkog pogleda na svet, moguće je obezbediti samo kroz promene ovih suštinskih odnosa na univerzitetu, dakle, kroz stvaranje materijalne osnove razvoja marksističke ideje.

Radi se dakle, i ovde, o nužnosti revolucionarnih promena. To bi se slobodno moglo reći o potrebi da celo društvo postaje univerzitet, čime bi se pojam univerziteta doveo do apsurda. Jer sigurno je da se samoupravni koncept visokog obrazovanja može ostvariti samo u stalnom jedinstvu prakse, nauke i obrazovanja, dakle, samo u jednom te tri tačke i njihovom međusobnom prožimanju. I samo je na taj način moguće odgovoriti onome što je najaktuelniji problem u obrazovanju, s obzirom na sve što se u svetu dešava, na problem permanentnog obrazovanja. Jer, logički nije moguće permanentno obrazovanje sa svim

crkva manastira rakovca — XVI vek — razorena u drugom svetskom ratu, delimično restaurirana

onim što suštinski treba da znači. kroz sistem doškolovavanja- ono je moguće samo ako vi uz rad budete u situaciji da se stalno obrazujete, istražujete, hoću reći, bavite se naukom.

Rekao bih sada nešto o tome trećem što nam je ostalo vezano za ovaj problem inteligencije: o umetnosti. Nesumnjivo, da je umetnost deo ljudske aktivnosti do najveće mere mistikovan i idealizovan. I sva gledanja na umetnost u osnovi se kreću u krugovima nekih svojevrsnih mistifikacija. Umetnost nasuprot tome nije autonomna, nije van istorijska kategorija i sfera. U osnovi vladajuće umetnosti, dakle umetnosti kao nečega posebnog, ako hoćete u osnovi istorije umetnosti je podela na ideju i materiju, dakle podela na umni i fizički rad. I odatle u osnovi umetnosti je idealizam. I opet, kao što rekoh maloprе za inteligenciju, u takvoj osnovi umetnosti lje idealizam, i takva osnova se reprodukuje na sva tumačenja koja su po pravilu mitska i idealistična. Jer, ako bismo ušli malo bliže u te probleme, da bi mogli da ih tretiramo na sledeći način. Bitna karakteristika, osnovne, najosnovnije umetnosti je spoljašnji karakter lepote. S obzirom da svet, celokupna istorija klasnog društva očigledno nije pravljena za čoveka, slobodno reći, da je čovek u njemu eksploatisan, i da se stoga u njemu ne oseća udobno, otuđen je od svojih bitnih ljudskih osobina. To se u takvu, ne lepu situaciju, uvodi mit lepote, kao nečeg van života, neskladnog, u čemu čovek treba da nađe svoje realno izgubljene osobine. I ta lepota spolja unosi se pomoću umetnosti. Dakle, umetnost se za čoveka javlja kao nešto spolja, van njegove realne egzistencije, nešto što treba da mu ulepša tu egzistenciju, da mu zameni njegove stvaralačke a ne izražene mogućnosti. I takva uloga umetnosti je klasna, ali bi tu taj termin klasna proširio, ona dominira kroz sve društveno-ekonomske formacije karakteristične za klasno društvo. I ona i zato jeste na neki način politička, jer jeste usmerena na održanje postojećeg. Opet, jako slobodno govoreći moglo bi se reći da je stvaralaštvo svih ljudi u klasnom društvu delegirano na inteligenciju, bilo to nauka, univerzitet ili umetnost, te nam umetnici, umesto nas, stvaraju svet lepote za nas. I time je i umetnost i inteligencija postala autonomna, ona dakle stvara i živi u idealističkoj iracionalnoj situaciji kao neki mandator čovečanstva a mandat joj obezbeđuju vladajuće klase. Druga je bitna karakteristika za vladajući koncept umetnosti, kada to kažem mislim na umetnost kao nešto posebno, drugo što je bitno, umettnost je u celoj svojoj istoriji oprеdmećena. Vezana je za predmete, izražava se kroz predmete, od vaze do slike i skulpture. Umetnik se, nesumnjivo izražava kroz predmete, ili opredmećuje se. Mislim da je u tome svet o neodgovarajućoj stvarnosti i težnja da se izrazi za neka buduća vremena; jer, na kraju, čovek je konačan, a predmet je beskonačan. I umetnik »beži« u budućnost koja će biti bolja. Dakle, nije u pitanju strah od smrti, kao se to po pravilu tumači istražujući te unutrašnje potrive umetnika, već, društveno-ekonomski tumačeći, »bekstvo« od postojećeg. Međutim, dosta je lako uočiti, da je to osnova svake religiozne ideologije, ili svake religije. Stoga mislim da je umetnost najviši izraz ljudskog otuđenja, jer malo se ponavljajući, umetnici su na određen način mandatori stvaralačkih sloboda svih drugih ljudi koji te slobode nemaju i stoga tu svoju slobodu stvaraju iracionalnom i van društvenom. Ta sloboda umetnika ma koliko ona u tom društvenom određenju umetnosti bila apsolutna nije sloboda već samo privid slobode, radi se o neslobodi realnog delovanja o neslobodi realnih mogućnosti u društvu, o nemogućnosti prave kreadije, već se radi o odvajanju slobode izraza i kreaoije van društva. U tim osnovnim karakteristikama umetnosti stvorene su teze o njenim neprisušnim vrelima, mislim da je umetnost konačna, a njena vrela su u otuđenju čoveka. U okviru takvog posebnog karaktera umetnosti nisu se ni mogli rešavati problemi odnosa umetnosti i društva u umetnosti i revoluciji, ili kako se to obično govorilo, problem tendencije u umetnosti, problem društvenog angažmana. Taj problem je po pravilu stavljen između dve metafizičke krajnosti: između teze o individualnoj stvaralačkoj preokupaciji umetnika kao totalnoj i teze o neophodnosti kolektivizma apsolutnog društvenog angažmana umetnika. Na tim osnovama problem se javljaokao suprotnost stvaralaštva umetnika i politizacije umetnika. Rešenje društvenog angažmana umetnosti nije moguće naći u pokušaju prostog spajanja umetnosti i društvenog angažmana. Ona je jedino moguća u sintezi stvaralaštva i revolucije a ta sinteza dešava se protiv umetnosti, kao nečeg posebnog, dešava se van umetnosti, u totalitetu društva. Tendencija umetnosti nije moguća van kvaliteta ona mora doći iznutra, mora biti opredeljena, mislim da je zato za svaku političku organizaciju, posebno za Partiju, od najvećeg značaja da se bori za ljude u umetnosti, a ne za njihovo delo. Sigurno da revolucija ne može bez stvaralaštva, i na kraju zato se Partija u svojim fazama do momenta uzimanja vlasti, u fazi samog uzimanja vlasti bori za inteligenciju i potrebno joj je njena inteligencija da bi razvila društvenu svest o revoluciji i njenoj neophodnosti... Međutim, dilj revolucije je novi svet novog stvaralaštva, zato nije jedino važnost dobiti samo umetnika, već je od najvećeg značaja, omogućiti totalno stvaralaštvo, dakle, ukidati umetnost kao nešto posebno, kao nešto što je izdvojena sfera, i zato mislim, danas biti tendenciozan u umetnosti znači boriti se protiv granica umetnosti. izlaziti iz umetnosti i njenih funkoija, i ući u revoluciju. Kultura revolucije nije moguća bez revolucije u kulturi. Današnja umetnost je umetnost praistorije, treba se angažovati na otvaranju vrata ljudskom stvaralaštvu. Mislim da se danas u umetnosti dešavaju veoma značajne tendencije i promene, prema kojim smo po pravilu neopravdano pasivno, neangažovano. Uslovno nazvati, tendencija ka novoj umetnosti, proširenje medija umetnosti, izlaženje iz klasičnih granica klasičnih umetničkih dostignuća. To izlaženje mislim da se dešava u dva pravca: pre svega, u nekakvoj sintezi umetnosti iznutra, i sintezi do sada čvrsto određenih izdiferenciranih klasičnih disciplina umetnosti, o nečemu što bi slobodno analogijom mogli nazvati pojavi interdisciplinarnosti u umetnosti. I sa druge strane dešava se kroz pojavu novih medija. Nesumnjivo da te pojave, promene u formi, jesu značajne i dragocene pretpostavke mogućnosti širenja umetnosti u društvu, kojima je tendencija prevazilaženja postojećeg koncepta umetnosti.

Taj novi sadržaj vidimo u prevashodnom društvenom angažmanu umetnosti. Sigurno je da ove promene i ove tendencije o kojima govorim nisu moguće u okviru postojećih institucija umetnosti, jer muzej, galerija, pozorište itd. odraz su tradicionalnog. Radi se dakle, o potrebi ukupne promene umetnosti, sadržaja, mislim da je ta tendencija promena u izrazitom društvenom angažmanu u prodiranju svesti o revoluciji u umetnost, promeni forme, kao proširenju medija. Samoupravno povezivanje sa ukupnim društvenim radom je osnov na kome će se dešavati ta tendencija ulaska umetnosti u društvo. Ove tendencije i inovacije u umetnosti, prevazilaženje njenih klasičnih granica, koje možemo nazvati avangardom, imaju svoje posebne probleme. Granicu između avangarde i snobizma čini revolucionarni angažman, čini izražena humanistička suština i stvaralački kvalitet umetnosti, jer mislim, da ovo što jesu nove tendencije, u opasnosti je da se pretvore u novi stil: da ostanu na nivou forme i promena u formi. Mislim da postoje dosta elemenata da su mnoge avangarde umetnosti na taj način stradale, u novijoj umetnosti.

Stvaralaštvo revolucije nije realizam postojećeg kao registrovanje i objašnjavanje postojećeg, jer to je pozitivizam, već slobodno bih rekao, realizam predstojećeg.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja

uređuju: dr sergej flere, dr momčilo grubač, zorica stojanović, julijan tamaš, jaroslav turčan (glavni i odgovorni urednik) i jovan zivlak / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: lazar elhart, dr sergej flere, radmila gikić, mr mihailo harpanj (predsednik), branislav panić, dr jože pogačnik i jaroslav turčan / izdaje tribina mladih, novi sad, katolička porta 5, telefon 43-196 / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 50 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro-račun 65700—603—997 kod novosadske banke u novom sadu / lektor jovan zivlak / korektor raša perić / meter miroslav pešić / štampa »prosveta«, novi sad, stevana sremca 13.

na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku, obrazovanje i kulturu broj 413—152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.